

SANDIKLI'DA BEKTAŞİLİK, BEKTAŞI TEKKE VE TÜRBELERİ*

Fahri MADEN**

Özet

Sandıklı, Bektaşiliğin yoğun olarak faaliyet gösterdiği bir yerleşim birimidir. XIII. yüzyıldan itibaren, Hacı Bektaş Veli ile birlikte, Anadolu'da faaliyet göstermeye başlayan Bektaşilik, Sandıklı'da pek çok tekke ve türbeye sahip olmuştur. Koluacık Hacım Sultan tarafından kurulan Kalenderi tekkesi XVI. yüzyılda Bektaşi tekkesine dönüşmüştür. Ayrıca Mürüvvet Baba, Koyun Baba, Şeyh Kavak (Kavaf) Dede, Kulacık Ali, Yalıncağ Baba ve Menteş Baba tekke ve türbeleri Sandıklı'da faaliyet gösteren diğer Bektaşi merkezleridir. XX. yüzyılın başlarına kadar varlıklarını koruyan bu kurumların 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın ilgası sırasında Bektaşiliğin de yasaklanması sebebiyle bir süre faaliyetleri sekteye uğramış, ancak bu tekelerin ehl-i sünnet çizgide olmaları yasağı en az zararlarla atlatmalarını sağlamıştır. Böylece Sandıklı'da Bektaşilik 1925 yılında tüm tekke ve türbelerin kapatılmasına kadar mevcudiyetini korumuştur. Adı geçen tekke ve türbeler birer inanç merkezi olmanın ötesinde misafirler için konaklama ve barınak vazifesi görmüştür. Ayrıca bu kurumlar toplumsal açıdan sosyal dayanışma, birlik ve beraberlik gibi işlevler ifa etmiştir. Bu çalışmada tarih boyunca Sandıklı'daki Bektaşi faaliyetleri ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sandıklı, Hacı Bektaş Veli, Bektaşilik, Hacım Sultan

BEKTASHISM IN SANDIKLI, BEKTASHI LOGDES AND TOMBS

Abstract

Sandıklı is a settlement in which Bektashism operates intensively. XIII. century onwards, together with Hacı Bektas Veli, Bektashism has started to operate in Anatolia, has had many lodges and tombs in Sandıklı. Kalenderi lodge, founded by Koluacık Hacım Sultan, was turned into Bektashi lodge in the XVI. century. Also, Mürüvvet Baba, Koyun Baba, Sheikh Kavak (Kavaf) Dede, Kulacık Ali Baba, Yalıncağ Baba and Mentes Baba lodges and tombs, are the other Bektashi centers of operating in Sandıklı. Until the beginning of the XXth century, protecting the assets of these institutions during the abolition of the Bektashi Janissary Corps in 1826 due to the prohibition of activities was disrupted for a while, but those lodges are in line with the least damage the ehl-i sunnet has to spend. Thus, Bektashism in Sandıklı kept its existence up to the closure of all religious lodges and tombs in 1925. Above-mentioned lodges and tombs, besides being religious centers for guests, served as accommodation and shelter. In addition, those lodges have been performing functions such as the social perspective, social solidarity, unity and togetherness. In this study, Bektashi activities will be introduced throughout the history in Sandıklı.

Keywords: Sandıklı, Hacı Bektas Veli, Bektashism, Hacım Sultan

* Bu makale Sandıklı Araştırmaları Sempozyumu (19-21 Ekim 2011)'nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. Kastamonu/Türkiye, fahrimaden@kastamonu.edu.tr

Giriş

Bektaşilik, XIII. yüzyılda yaşayan Hacı Bektaş Veli'ye nispet edilen bir tariktir. Hacı Bektaş Veli (ö. 1271) Horasan'dan Anadolu'ya gelip Sulucakaraöyük'e yerleşmiş ve burada faaliyetlerini sürdürmüştür (Ocak, 1996: 455-458). Hacı Bektaş Veli ile birlikte Anadolu'ya gelen ve onun halifeleri arasında sayılan Koluvaçık Hacım Sultan, Karaca Ahmed Sultan, Seyyid Cemal Sultan, Rasûl Baba Afyon, Kütahya ve Uşak çevresinde faaliyet gösterip Hacı Bektaş Veli kültürünü yaymışlardır (Gelibolu Mustafa Ali, 1997: 92-96; Köprülü, 1997: 461-464; Ocak, 1992b: 373-375). Bu karizmatik halifeler ile Kalenderilik içerisinde oluşmaya başlayan Bektaşilik zamanla müstakil bir tarikat hüviyetine kavuşmuş, bu arada adı geçen zatlar tarafından kurulan tekkeler XV. ve XVI. yüzyıllarda birer Bektaşi merkezine dönüşmüştür.

Hacı Bektaş Veli'nin yol arkadaşlarından olan Koluvaçık Hacım Sultan bir Kalenderi şeyhi olarak öncelikle Uşak'a bağlı Susuz köyünde bir tekke kurmuştur. Ayrıca Sandıklı'ya bağlı aynı ismi taşıyan köyde de Hacım Sultan'ın tekke ve türbesinin tesis edildiği tespit edilmektedir. Bu durumda Sandıklı'da Bektaşiliğin temelini atan kişinin de yine Koluvaçık Hacım Sultan olduğu anlaşılmaktadır.

Koluvaçık Hacım Sultan'ın Anadolu'ya gelişini Velayetnâmeleri'ndeki efsanelerle karışmış rivayetlerden takip etmek mümkündür. Hacı Bektaş Veli Velayetnâmesi'ne göre Hacı Bektaş Veli ile birlikte Horasan'dan yola çıkıp Anadolu'ya gelen Koluvaçık Hacım Sultan, Hacı Bektaş Veli'nin vefatından sonra Germiyan Bey'ine gidip yurt istemiş, Germiyan Bey'i ona Uşak tarafında Susuz denilen ıssız bir yeri yurt olarak vermişti. Bunun üzerine Hacım Sultan gidip oraya yerleşmişti. Seyyid Gazi tekkesi ile de irtibat halinde olan Hacım Sultan burada halka ziyafet vermiş, Susuz'dan su çıkarması ve ejderhayı etkisiz hale getirmesi gibi türlü kerametler göstermesi üzerine pek çok kişi gelip dervishi olmuştu (*Hünkâr Hacı Bektaş Veli Velâyetnâmesi*, 2010: 793-835).

Hacım Sultan Velayetnâmesi'ne göre ise Hacı Bektaş Veli'nin izniyle Germiyan iline gelip önce Afyonkarahisar civarındaki Üyük köyünde konaklamıştı. Zira Hacı Bektaş Veli ona "Senin makamın Germiyan'da Susuz nam mevzidedir. Yürü anda sakin ol" demişti. Hacım Sultan daha sonra Afyonkarahisar'a ulaşmış bir süre de burada ikamet etmiş, ardından Sandıklı'ya doğru yoluna devam etmişti. Nihayet Sandıklı'ya ulaşmış orada kaldığı sırada Derviş Hacı isminde bir halife yetiştirmişti. Ancak Sandıklı halkının onun varlığından rahatsızlık duymaları üzerine buradan da ayrılarak Uşak kazasına bağlı Susuz köyüne gitmişti. Burada halife ve dervişleri tarafından karşılanan Hacım Sultan vefat edinceye kadar tekkesinde ibadet ve riyazetle meşgul olmuştu. Böylece bölgede Hacı Bektaş kültürünü bölgede temsil eden ve yaşayan Hacım Sultan'ın pek çok keşif ve kerameti görülmüş, ünü etrafa yayılıp insanlar akın akın ziyaretine gelmişti (Gündüz, 2010: 80-95).

Sandıklı'da Kurulan Bektaşî Tekkeleri

Sandıklı'da kurulan en önemli Bektaşî tekkesi Hacım Sultan tekkesiydi. Bu tekkenin bizzat Hacım Sultan tarafından ya da Sandıklı'daki halifesi Derviş Hacı tarafından kurulmuş olması muhtemeldir. XIII. yüzyılın sonları XIV. yüzyılın başlarında tesis edildiği anlaşılan bu tekke, ilk dönemlerinde Kalenderiliğe bağlıydı¹. Sandıklı'ya bağlı Susuz köyünde ise Hacım Sultan türbesi mevcuttu (Özer-Hüsrevoğlu-Özseki, 2010: 40). XVI. yüzyılın başlarında Hacı Bektaş Veli tekkesinin başına şeyh olarak getirilen Balım Sultan teşkilat bakımından Bektaşîliğe tarikat hüviyeti kazandırmış, bunu yaparken Osmanlı yönetiminin de desteğini almıştı. Bu süreçte dönemin kendine mahsus şartları içerisinde uzun yıllar birer Kalenderi tekkesi olan kuruluşların pek çoğu da Bektaşîliğe tabi kılınmıştı (Ocak, 1992a: 17-18). İşte Sandıklı'daki Hacım Sultan tekkesi de bunlardan biriydi ve burası da zamanla Bektaşî şeyh ve dervişlerinin idaresine geçmişti. Öte yandan zaman içerisinde Sandıklı'da Bektaşî tekke ve türbelerinin sayısı giderek çoğalmıştı. XVIII. ve XIX. yüzyılın başlarında bölgede Mürüvvet Baba, Koyun Baba, Yalıncağ Baba, Şeyh Kavak (Kavaf) Dede, Menteş Baba gibi Bektaşî tekke ve türbeleri mevcuttu. Bu tekkeler 1826 yılına kadar faaliyetlerini normal bir şekilde sürdürmüşlerdi. Bu tekkelerin en önemli hizmetleri yolcu ve misafirlere konaklayacak bir misafirhane olmaları ve yiyecek ikramında bulunmalarıydı. Böylece tekkelerin toplumsal yardımlaşma ve dayanışma noktasında büyük faydaları görülmekteydi. Ayrıca kırsal alanda kurulan ve memleketin en ücra köşelerine kadar yayılan tekkeler ülkedeki emniyetin temini konusunda paha biçilmez bir vazife ifa ediyorlardı. Yine tekke ve zaviyeler lüzumlu ve tenha yerlerde iskan vazifesi görüyorlardı (Barkan, 2002: 136, 147-148, 150, 153).

Ocak 1798'de Sandıklı'daki Koluvaçık Hacım Sultan türbesinde "ikad-ı kandil" etmek üzere Hacı Bektaş Veli asitanesi seccadenişini Şeyh Abdüllatif Efendi'nin arzıyla Derviş Mehmed Dede'nin türbedarlık beratı yenilenmişti (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 544, vr. 51). Böylece XIX. yüzyıla bir Bektaşî merkezi olarak ulaşan Hacım Sultan tekkesinde 1817 yılında Zaviyedar Mehmed'in vefatıyla bu göreve 2 akçe yevmiye ile oğlu Ali getirilmişti (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 1118, vr. 106).

Menteş Baba tekkesi bulunduğu köye ismini vermişti. Rivayete göre Menteş Baba, Hacı Bektaş Veli'nin kardeşi olup (Özer-Hüsrevoğlu-Özseki, 2010: 13) Horasan'dan Anadolu'ya birlikte gelmişlerdi. Sivas'ta Baba İlyas ile görüşükten sonra sırasıyla Kırşehir ve Kayseri'ye ulaşmışlardı. Menteş tekrar geri Sivas'a dönmüş, ancak orada öldürülmüştü (*Aşıkpaşazâde Tarihi*, 1332: 204). Bu itibarla Hacı Bektaş Veli'nin kardeşi Menteş'in mezarının Sivas'ta bulunması icap etmektedir. Bununla birlikte Menteş Baba isminde Sandıklı dışında da tekkeler bulunmaktaydı. Aynı ismi taşıyan bir Bektaşî tekkesi Gördes kazasında mevcuttu (BOA, MAD, 9771, s. 62-63; 9772, s. 267; MAD, 8248, s. 6, 12; MAD, 9776, s. 25, 51; BOA,

C.EV, 254/12982). Yine Gönen’de Hacı Menteş isminde bir Bektaşî tekkesi vardı (BOA, MAD, 9771, s. 79). Sandıklı’ya bağlı Menteş köyündeki Menteş Baba türbesi 1577-1578 yıllarında onarımdan geçirilmişti (Özer-Hüsrevoğlu-Özseki, 2010: 25). Bununla birlikte 1692 yılında Menteş Baba tekkesinin başında Abdülhalim Dede isminde bir zat bulunuyordu (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 1081, vr. 76; Haziran 1696 tarihinde Abdülhalim Dede’nin şeyhlik beratı yenilenmişti. VGMA, Hurufat Defteri, nr. 1140, vr. 189). On yıl sonra onun vefat etmesi üzerine oğlu Ali Dede mahalle kadısı tarafından zaviyedar tayin edilmişti (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 1081, vr. 76-77). XVIII. yüzyılda Menteş Baba tekkesinin faaliyetleri devam etmişti. Mart 1745 tarihinde burada Ali isminde bir zat zaviyedar bulunuyordu (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 1130, s. 1). Şubat 1756’daki postnişin değişikliğinde tekkenin iki şeyhinden biri olan Ali’nin vefat ettiği ve görevin oğlu Abdülhalim’e verildiği tespit edilmektedir (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 1127, vr. 25). Şeyh Abdülhalim kardeşi Ahmed ile birlikte tekke şeyhliğini yürütürken 1778 yılında vefat etmiş, yerine meşrutiyet üzere oğlu Abdullah Ali şeyh olmuştu. Böylece tekkede amca-yeğen müşterek olarak faaliyetleri devam ettirmişlerdi. 1783 yılına gelindiğinde Ahmed’in vefatıyla yerine Mehmed, Mustafa ve Abdullah kardeşler zaviyedar tayin edilmişlerdi (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 1129, vr. 58). XIX. yüzyılın başlarında ise tekkede zaviyedar olan Mehmed, Mustafa ve Abdal’ın vefat etmeleriyle Hacı Bektaş Veli asitanesi seccadenişini Esseyyid Eşşeyh Feyzullah’ın onayıyla oğulları Ahmed bin Mehmed, Ali bin Mustafa ve Ahmed bin Abdal’a müşterek olarak zaviyedarlık verilmişti (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 546, vr. 51).

Sandıklı’da kurulan bir diğer Bektaşî tekkesi Koyun Baba’ydı. Yağdı köyünde bulunan bu tekke Horasan erenlerinden Koyun Baba’ya atfedilmekteydi. Koyun Baba XV. yüzyılda Osmançık’ta yaşamış bir Kalenderî şeyhiydi. Anadolu ve Rumeli’de pek çok makam türbesi bulunmaktaydı (Koyun Baba’nın hayatı hakkında bkz. Şahin, 2002: 229-230). İşte bunlardan biri Sandıklı sınırları içerisindeydi. Mayıs 1791 tarihinde tekke şeyhi Seyyid Derviş Ahmed’in vefatı üzerine buraya Hacı Bektaş Veli tekkesi postnişini Şeyh Abdüllatif Efendi’nin arzıyla Şeyh Süleyman atanmıştı (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 548, vr. 109). 1706 tarihinde ise tekkede günlük 1 akçe ile Nasuh Halife zaviyedarlık yapıyordu (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 1081, vr. 77). Nasuh Halife altı yıl daha bu görevi yürütmüş, 1712 yılında kendi rızasıyla Süleyman’a feragat etmişti (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 1081, vr. 78; 1731 yılında Süleyman’ın tekke şeyhliğini onaylayan hüccet yenilenmişti. VGMA, Hurufat Defteri, nr. 1124, vr. 8). XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Koyun Baba tekkesi gelip geçen misafirlere yemek verilmesi hizmeti vermeye devam etmişti. 1760 yılında tekke şeyhi Seyyid Ahmed’in vefatı üzerine bu göreve “ikad-ı çerağ” etmek şartıyla Hacı Bektaş Veli tekkesinin onayıyla diğer Seyyid Derviş Ahmed Halife getirilmişti (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 1127, vr. 27).

Yalıncağ Baba tekkesi ise Sandıklı'nın Çakır mahallesinde kurulmuştu (Özer-Hüsrevoğlu-Özseki, 2010: 14; VGMA, Hurufat Defteri, nr. 1081, vr. 77; Bir arşiv kaydına göre ise bu tekke Çay köyünde bulunuyordu. BOA, Evkaf Defteri, nr. 12348, vr. 5a). Tekkeye ismini veren Yalıncağ Baba'nın Horasan erenlerinden olup Hacı Bektaş Veli'nin halifelerinden olduğu rivayet edilmektedir (Karakuş, 2011: 185-188). 1575 yılında bu tekke yıllık geliri 450 gurusş olan bir miktar arazi ve bahçe ile bir adet değirmene sahipti (Küpeli, 2010: 520). XVIII. yüzyılın başlarında bu tekke 1 akçe yevmiye ile Mehmed isminde bir zat şeyh bulunuyordu (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 1081, vr. 77). 1708'de tekkenin iki zaviyedarından Muharrem adlı zat vefat etmiş, oğlu Hüseyin amcası Mehmed ile birlikte görevi devam ettirmişti (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 1081, vr. 78). Ağustos 1744 tarihinde Şeyh Hüseyin'in (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 1130, vr. 1) ve 1715 yılında Mehmed'in vefatları üzerine oğulları Şeyh Osman ve Şeyh Ebubekir zaviyedar olarak atanmıştı (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 1118, vr. 105)². Bunlardan Şeyh Osman 1732'de evlat bırakmadan vefat etmiş, tekke şeyhliği görevi tamamen kardeşi Şeyh Ebubekir'e geçmişti (VGMA, Hurufat Defteri, nr.1124, vr.8). Şeyh Ebubekir uzun yıllar tekkenin başında bulunmuştu³. Nihayet 1761 yılında vefat edince yerine Hacı Bektaş Veli tekkesi şeyhi Elhac Feyzullah'ın arzıyla Mehmed Halife tayin edilmişti (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 1127, vr. 27; nr. 1130, vr. 2)⁴.

Mürüvvet Baba türbe ve tekkesine gelince burası günümüzdeki Sandıklı belediye binasının yanında bulunuyordu (Karakuş, 2011: 211). 1575 yılında bu tekke yıllık 820 gurusş geliri olan 8 dönüm çiftlik, bir miktar bağ ve 2 bab değirmene sahipti (Küpeli, 2010: 521). 1712 tarihinde Mürüvvet Baba tekkesinde Yusuf Baba kardeşi Murad ile birlikte şeyh ve müteveli bulunuyordu (BOA, AE.SAMD.III, 127/12453; VGMA, Defter nr. 460, s. 374; VGMA, Hurufat Defteri, nr. 1118, vr. 105). XIX. yüzyılın başlarına kadar tekke bu iki kardeşin soyundan gelenler tarafından idare edilmiş ve Bektaşî tarikatına bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmüştü (BOA, EV.MH, 753/95). 1728 yılında Yusuf Baba'nın vefat etmesi üzerine yerine oğlu Süleyman, ondan sonra sırasıyla Yusuf Halife, Hafız Mehmed Halife, Seyyid Mustafa, Seyyid Abdullah ve Seyyid Mehmed zaviyedarlık görevine getirilmişlerdi. Murad Baba ise 1736 yılında vefat etmiş, onun zaviyedarlık hissesi 1823'e kadar sırasıyla Halil veled-i Beşe, Murad veled-i Beşe, Mehmed Halife ve Feyzullah Halife, Mehmed Abdurrahman, Mustafa veled-i Beşe ve Abdurrahman veled-i Beşe'ye tevcih edilmişti (BOA, EV.MKT.CHT, 121/30; BOA, EV.MH, 753/230; BOA, C.EV, 52/2575; C.EV, 500/25279).

Şeyh Kavak (Kavaf) Baba tekkesi ise Sandıklı'nın Cami-i Kebir mevkiindeydi. 1575 tarihinde bu tekke yıllık gelir 350 gurusş olan bir miktar mülke sahipti (Küpeli, 2010: 520). 1758 yılında bu tekkede Ahmed bin Mustafa zaviyedar bulun-

yordu (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 1127, vr. 26). 1797 tarihinde Şeyh Kavak Dede türbesine türbedar olarak Hacı Bektaş Veli asitanesi seccadenişini Şeyh Abdüllatif Efendi'nin arzıyla Halil veled-i Mustafa Dede'ye yeniden berat verilmişti. Ancak Mart 1798'de onun vefat etmesiyle bu defa türbedarlığa oğlu Mustafa tayin edilmişti (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 544, vr. 51).

Bunlara ilave olarak Sandıklı şehir merkezindeki Kulacık Ali tekkesinin de Bektaşî tarikatına bağlı bulunduğu tespit edilmektedir. Bu tekkenin zaviyedarlığına 1718 tarihinde Şeyh Mehmed'in vefatı üzerine oğlu Ali getirilmişti (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 545, vr. 61). Şeyh Ali'den sonra 1763'te oğlu Seyyid Ahmed görevi devralmıştı⁵. Bu bilgilerden hareketle XVIII. yüzyılın sonlarında faaliyetlerini sürdürdüğü anlaşılan tekkede 1802 yılında postnişin mücadelesi yaşanmıştı. Ekim 1802 tarihinde tekkenin zaviyedarı Seyyid Ahmed'in vefatı üzerine yerine oğlu Seyyid Mustafa atanmıştı. Tam bu sırada Bektaşî şeyhlerinden Derviş Mehmed ve Derviş İbrahim tekkeyi Hacı Bektaş Veli tekkesi postnişini Şeyh Abdüllatif Efendi tarafından kendi üzerlerine berat ettirip Seyyid Mustafa'yı buradan uzaklaştırmışlardı. Bu arada tekke Derviş Mehmed ve Derviş İbrahim tarafından tamir ettirilip misafirler için yemek ikram edilen bir yer haline getirilmişti (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 545, vr. 60). Ancak tekke şeyhliğini babasından devralan Seyyid Mustafa bu duruma itirazda bulunup; Kulacık Ali tekkesinin 86 yıldır dedesinin ve babasının yönetiminde olduğunu, tekke şeyhliğinin kendisine ait bulunduğunu ileri sürmüştü. Neticede Derviş Mehmed ve Derviş İbrahim buradan uzaklaştırılarak görev tekrar Sandıklı kadısının ve Hacı Bektaş Veli asitanesi seccadenişini Şeyh Feyzullah Efendi'nin onayıyla Seyyid Mustafa'ya verilmişti (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 545, vr. 61).

Bektaşîliğin Yasaklanması ve Sandıklı Tekkeleri

Bektaşîlik 1826 yılında büyük bir değişim yaşamıştı. Bu tarihte Yeniçeri Ocağı ile birlikte Bektaşîlik de yasaklanmış ve faaliyetleri durdurulmak istenmişti. Sultan II. Mahmud döneminin sonuna kadar süren yasak Sandıklı Bektaşîlerini de etkilemişti. Bektaşî tekkelerini kapatmak üzere İstanbul'dan gönderilen devlet memurları 1826 yılında bölgeye ulaştıklarında Hacım Sultan, Mentеш Baba, Yalınca Baba, Koyun Baba ve Şeyh Kavaf Dede tekkelerini kapatmışlardı. Ancak bu durum kısa sürmüş, yapılan incelemede adı geçen tekkelerin ehl-i sünnet itikadından oldukları ve ilim sahibi kişilerin yönetiminde buldukları anlaşılarak faaliyetlerine izin verilmişti (BOA, MAD, 9771, s. 88; MAD, 9772, s. 187; BOA, EV.MH, 1337/127). Böylece başta İstanbul olmak üzere Anadolu, Rumeli, Irak ve Mısır'da tek tek kapatılıp yıktırılan pek çok Bektaşî tekkesi olmasına karşılık Sandıklı tekkeleri en az zararlı yasağı atlatmayı başarmışlardı. Bu durumda muhtemelen Sandıklı Bektaşî tekkelerinin küçük ve fazla bir mal varlığına sahip olmamaları da etkili olmuştu. Bununla birlikte 1826 sonrasında Bektaşî tekkeleri başka tarikatlara devredilmiş, ya da

Bektaşiler kendilerini gizleyip daha rahat faaliyet göstermek amacıyla başka tarikat adı altında varlıklarını sürdürmüşlerdi. Bu durum Sandıklı Bektaşi tekkeleri için de geçerli olmuştu.

1826 Sonrası Sandıklı'da Bektaşilik

Bektaşiler 1826 sonrasında üzerlerindeki baskının hafiflemesiyle faaliyetlerine yeniden başlamışlardı. Sandıklı tekkeleri zaten –yukarıda belirtildiği gibi muhtemelen ve belki küçük ve az gelirli olmaları yüzünden- yasaktan pek etkilenmemiş, ama daha ziyade başka tarikat şeyhlerinden icazet alarak o tarikatların kisvelerine bürünerek faaliyetlerini devam ettirmişlerdi. Bedri Noyan, Sandıklı merkezinde üç Bektaşi tekkesinin bulunduğunu belirtmektedir (Noyan, 2002: 313). Arşiv kayıtları ve yapılan araştırmalar bu sayının köylerdeki tekke ve türbelerle birlikte en az iki katı fazlalığına işaret etmektedir. Bektaşilik Seyitgazi'den başlayarak Afyon, Sandıklı ve Burdur hattı boyunca uzanmıştır. Sadece Sandıklı'da değil, çevredeki Kütahya, Uşak, Denizli, Eğirdir, Şeyhlü⁶ ve Şuhut'ta⁷ da Bektaşi faaliyetlerinin yoğunlaştığı görülmektedir. Sandıklı Bektaşilerinin bu bölgedeki diğer dervişlerle münasebetleri neticesi tarikatlarına yeni katılımlar sağladıklarında şüphe yoktur. Ancak 1826 darbesi ile birlikte Bektaşiler açısından bir kendini gizleme ve yeraltına çekilme olgusu ortaya çıkmıştı. Normale dönüş ancak Sultan Abdülmecid döneminde başlamış ve Osmanlı'nın son döneminde II. Meşrutiyetle birlikte gerçekleşebilmişti.

Yasadırlık döneminde Bektaşilerin toplumsal açıdan kendilerini ifadeye zorluk yaşadıkları bir gerçektir. Her ne kadar Sandıklı Bektaşileri 1826'yı diğer bölgelerdeki dervişlere nazaran daha hafif atlatmış olsalar da Bektaşilik üzerinde meydana gelen olumsuz kanı sürüp gitmiştir. Zira Bektaşilik yasaklanırken Bektaşilerin dine uygun davranmadıkları, dinî emirleri hafife aldıkları, hasılı zındık ve rafizi oldukları resmi belgeler aracılığıyla halka ilan edilmişti. Bektaşilerin itikatlarını düzeltmeleri için sürgünler yaşanmıştı.

1826 sonrası Koluacı Hacım Sultan tekkesinin faaliyetleri devletin denetimi altında devam etmişti. Bu tarihte Bektaşi tekkelerinin kapatılması emredildiğinde Hacım Sultan tekkesi de memurlar tarafından denetim altına alınmış, 1828 yılı Şubat ayında yapılan incelemede burada ilim talebesinden ve ehl-i sünnet ve'l-cemaat itikadında Bektaşi Derviş Mehmed Dede'nin şeyh bulunduğu tespit edilmişti. Bu itibarla tekke kapatılmadığı gibi yine bu kişinin idaresinde bırakılmıştı. Ancak 1833 yılında Derviş Mehmed Dede'nin evlat bırakmadan vefatı üzerine Hacım Sultan tekkesine Kadiri tarikatından Derviş Hacı Ahmed Dede postnişin atanmıştı. Böylece tekke Bektaşilikten Kadiriliğe devredilmişti (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 550, s. 72). Bununla birlikte 1844 yılında Hacım Sultan tekkesi, şeyhi Derviş Hafız Ali'nin bir cinayet olayına karışıp iki yıl hapis cezasına çarptırılması üzerine kapatılmıştı (*Karahisar-ı Sahip Şer'iyeye Sicili*, nr. 568 (Hicrî 1260-1265), s. 35; Şahin, 1998: 94, 166).

Nitekim 15 Eylül 1857 tarihinde Koluvaçık Hacım Sultan tekkesi tekrar açılarak bu defa Rifai tarikatına devredilmiş ve başına Şeyh Ahmed er-Rifai türbedar atanmıştı (BOA, C.EV, 208/10370). Bir süre sonra Şeyh Ahmed Efendi tekkenin ve kendisinin bir geliri olmadığından zor durumda bulunduğunu bildirmiş, bu münasebetle tekkeye 8 Şubat 1863 tarihinden itibaren Haremeyn vakfından 100 gurus maaş tahsis edilmişti (BOA, EV.MKT, 195/31; BOA, EV.MKT.CHT, 724/57; VGMA, Defter nr. 878, s. 570). Şeyh Ahmed Efendi tekke şeyhliğinde kaldığı 30 yıl boyunca bu maaşı almaya devam etmiş, ayrıca tekkenin ihtiyacına göre yemek parası (taamiye), tamir masrafı gibi başka varidatlar da ayrılmıştı. Buna göre 1863-1888 tarihleri arasında Şeyh Ahmed Efendi'ye maaş, yemek parası (taamiye) ve tekkenin çeşitli masrafları için toplam 15.470 gurus tahsis edildiği tespit edilmektedir (BOA, EV.MH, 1645/15; 1742/29; 1946/70; 1573/8; 1904/34; 1797/12; 1885/39; 1542/21; 2530/4; 2582/75; 2168/14; 2421/62; 2461/2; 2321/18; 2355/102; 2379/41). Bu dönemde tekkede meydana gelen iki olay dikkat çekmektedir. İlki 1865 yılında tekkede misafir bulunan Bağdatlı Şeyh Hacı Ahmed'in keramet göstermek amacıyla kendini ekmek fırınına atıp yanarak vefat etmesidir. Diğeri ise bundan iki yıl sonra tekke şeyhine yapılan saldırı ve darp hadisesidir (BOA, MVL, 709/5; MVL, 747/29).

Öte yandan 1889 yılında Şeyh Ahmed Efendi'nin vefatı üzerine Hacım Sultan tekkesine oğlu Şeyh Abdülkadir Efendi postnişin atanmıştı (BOA, EV.MKT, 1516/49; EV.MKT, 1517/81; EV.MKT, 1517/87; BOA, EV.MKT.CHT, 396/88). Bu şeyh değişiminin ardından mahalli yöneticiler tarafından 100 gurusluk maaşın artırılması bahis mevzuu olmuş, ancak merkezi hükümet bunu kabul etmemişti (BOA, EV.MKT, 1610/59). Bunun üzerine Şeyh Abdülkadir Efendi Haremeyn hazinesinden tahsis edilen 100 gurusluk maaşın zamanla 83 guruşa düşürüldüğünü ifade ederek bunun sebebini öğrenmek istemişti (BOA, EV.MKT, 1551/50). Ayrıca 100 gurusluk maaşın tekkenin ihtiyaçlarını karşılamaya kâfi gelmediğini belirterek bu mblağın artırılmasını talep etmişti (BOA, EV.MKT, 1874/100; EV.MKT, 2330/176). Yapılan soruşturmada 1863 yılında 100 gurus olarak ödenmesi emredilen maaşın 1866 yılında 17 gurus eksiltildiği ortaya çıkmış (BOA, EV.MKT, 2120/90), Şeyh Abdülkadir Efendi bu konuda muhtelif defalar başvurduğu halde maaş ve tekkeye ilave varidat ayrılması konusu bir türlü sonuca ulaştırılamamıştı (BOA, EV.MKT, 3452/11; EV.MKT, 2330/70; EV.MKT, 2330/178; EV.MKT, 3225/71; VGMA, Defter nr. 3447, s. 27).

Nihayet bu konudaki son karar 100 gurus maaşın herhangi bir artma veya eksiltme yapılmadan ödenmesi yönünde olmuştu. Nitekim postnişin Abdülkadir Efendi'ye 1897-1902 tarihleri arasında 2.500 gurus maaş ödenmişti (VGMA, Defter

nr. 3502, vr. 4, 70, 76, 88, 96, 106, 114, 128, 156). Böylece XIX. yüzyılın sonlarında Şeyh Abdülkadir Efendi'nin postnişinliğinde Hacım Sultan tekkesi mamur olup burada meskûn dervişlerle pazartesi ve cuma gecelerinde ayin-i tarikat-ı Rifaiye icra edilip misafirlere yemek ikram edilmekteydi (BOA, EV.MKT, 2330/70; EV.MKT, 2330/176)⁸. 1925 yılında tüm tekke ve türbelerle birlikte kapatılan Hacım Sultan tekkesi günümüzde Ece mahallesinde, Ali Çetinkaya İlköğretim okulunun bulunduğu yerdedi. Tekke 1932 yılında yıkılarak yerine okul yapılmıştır (Karakuş, 2011: 35).

Yalıncağ Baba tekkesi ise Nakşi tarikatına bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmüştü (*Salnâme-i Hüdâvendigâr*, 1302: 473). Ancak 1840 tarihinde tekke zaviyedar bulunan Ahmet Efendi vefat ettiğiinden mahlul bir durumdaydı (BOA, Evkaf Defteri, nr. 13512, vr. 3b). Bu itibarla tekkenin başına Seyyid Ahmed b. Mehmed getirilmişti (BOA, Evkaf Defteri, nr. 12348, vr. 5a). 1853 yılında tekkede zaviyedar bulunan Seyyid Ahmed bin Mehmed'in görevini ifa etmemesi üzerine buradan uzaklaştırılarak yerine Hacı Bektaş Veli tekkesi şeyhi Abdüllatif Efendi'nin arzıyla Seyyid Mesud getirilmişti. Ancak daha sonra Seyyid Mesud'un görevi zorla üzerine aldığı anlaşılıp; gelen ve gidene yemek vermek üzere zaviyedarlık Hacı Bektaş Veli tekkesi postnişini Şeyh Feyzullah'ın arzıyla tekrar Seyyid Ahmed'e verilmişti (VGMA, Hurufat Defteri nr. 545, s. 60). Bununla birlikte Yalıncağ Baba tekkesinde 1867 yılında Osman Efendi zaviyedar idi (VGMA, Defter nr. 3117, vr. 19). Bu tekke küçük bir vakfa sahip olup 1842-1882 yılları arasında 15.647 gurusu geliri tespit edilmektedir (BOA, Evkaf Defteri, nr. 12348, vr. 5a; nr. 17745, vr. 2b; nr. 13890, vr. 3b; nr. 13512, vr. 3b; nr. 14527, vr. 3a, 4a; BOA, EV.MH, 900/30; 1044/31; 2335/23; 2251/30; 1507/26; 1119/48; VGMA, Defter nr. 3502, vr. 133; Defter nr. 3117, vr. 19; Defter nr. 3491, vr. 117). Ayrıca Yalıncağ Baba tekkesinin Osmanlı'nın son döneminde medreseye çevrildiği ifade edilmektedir (Karakuş, 2011: 33, 185).

Koyun Baba tekkesi de bir miktar araziye sahip olup 1826 sonrası faaliyetlerine devam etmişti. Mayıs 1836'da Yağdı köyü yakınlarındaki Koyun Baba tekkesinde postnişin değişikliği yaşanmıştı. Bu tarihte tekke şeyhi Süleyman Halife'nin evlatsız olarak vefat etmesi üzerine bu göreve liyakat sahibi Seyyid Osman bin Mehmed Halife getirilmişti (BOA, EV.THR, 55/44; BOA, EV.THR, 55/44). Tekkenin postnişin maaşı ve çeşitli masrafları için aşar geliri bulunuyordu. Arşiv kayıtlarına göre 1849-1868 yılları arasında Koyun Baba tekkesinin arazilerinden 2.275 gurusu aşar geliri elde edildiği tespit edilmektedir (BOA, EV.MH, 1080/6; EV.MH, 1288/65; EV.MH, 882/87; EV.MH, 1080/6; EV.MH, 1288/65; EV.MH, 1415/79; BOA, Evkaf Defteri, nr. 13512, vr. 4b; BOA, Evkaf Defteri, nr. 17745, vr. 2b; Evkaf Defteri, nr. 14527, vr. 2b; Evkaf Defteri, nr. 16479, vr. 2a; Evkaf Defteri, nr. 13902, vr. 3a).

Sandıklı'daki bir diğer Bektaşî tekkesi –hatırlanacağı üzere- Menteş Baba'ydı. 1875 yılında meydana gelen zaviyedar değişikliğinde yirmi yıldır bu tekkenin Ahmed bin Mehmed, Ali bin Mustafa ve Ahmed bin Abdal tarafından müşterek olarak idare edildiği anlaşılmıştı. Merkezi hükümet adı geçen tarihte bu kişilerin şeyhliğe ehil evlad veya ahfatlarının bulunup bulunmadığının mahallinde araştırılıp bildirilmesi istenmişti (BOA, EV.MKT, 777/119). Yapılan soruşturmada tekke ve vakfına ait yakın zamana ait bir kayıt bulunamamış, bunun üzerine tekke vakfının muhasebesinin gözden geçirilmesi istenmişti (BOA, EV.MKT, 777/12; EV.MKT, 777/108). Sonuçta Menteş köyünde bulunan Menteş Baba tekke ve türbesi vakfının bir miktar âşar gelirine sahip olduğu belirlenmişti. 1844-1870 yılları arasında Menteş Baba tekkesi vakfı arazilerinden toplam 10.359 guruş âşar geliri elde edilmişti (BOA, EV.MH, 1080/7; EV.MH, 1415/79; EV.MH, 882/87; BOA, Evkaf Defteri, nr. 12348, vr. 6a; Evkaf Defteri, nr. 13512, vr. 4a; Evkaf Defteri, nr. 13890, vr. 4a; Evkaf Defteri, nr. 17745, vr. 2b; VGMA, Defter nr. 3117, vr. 19; Evkaf Defteri, nr. 16479, vr. 2a). 1875 yılında buraya Seyyid Osman Nuri Efendi zaviyedar ve mütevellî olarak atanmıştı (BOA, EV.MH, 2335/22). Osman Efendi Menteş Baba tekkesinin âşar hasılatından hissesine isabet eden hububat vesairenin verilmesini talep etmişti (BOA, EV.MKT, 861/6). Sonuçta muhasebesi gözden geçirilen Menteş Baba tekkesinin yıllık 1.080 guruş varidatının bulunduğu anlaşılmış (BOA, EV.MH, 2251/28; BOA, EV.MKT, 871/1), ayrıca bu gelir artarak 1882 yılında 1.348 guruş olarak tahakkuk etmişti (BOA, EV.MH, 2335/22).

Mürüvvet Baba tekkesi de 1826 sonrası faaliyetlerini sürdürmüştü. Bir miktar araziye sahip olan tekke vakıf geliri ile ayakta kalmıştı. Bektaşîlik yasaklandığında bu tekke dört kişinin idaresi altında bulunuyordu. Ancak bu kişilerin geride çocuk bırakmadan vefatları üzerine tekke muattal kalmış, bu durum tekke vakfının da inkırazına neden olmuştu (BOA, EV.MKT.CHT, 121/38; BOA, EV.MH, 900/30). 1858 yılında Şabaniye tarikatından Şeyh Yahya Efendi bu tekkenin kendisine tevcihini istemişti (BOA, EV.MH, 753/95). Ancak bu istek kabul edilmemiş, tekkeye dersiamdan olup Nakşî tarikatından Şeyh Hasan Efendi tayin edilmişti (BOA, EV.MKT, 599/73; EV.MKT, 599/55). Böylece Nakşî tarikatına bağlanan Mürüvvet Baba tekkesi faaliyetlerini bu isim altına sürdürmüştü. Bir miktar arazisi olduğunu belirttiğimiz tekke vakfının 1845'te 102 (BOA, Evkaf Defteri, nr. 12348, vr. 6a), 1849'da 57,5 (BOA, Evkaf Defteri, nr. 13512, vr. 4a), 1851'de 155 (BOA, Evkaf Defteri, nr. 14527, vr. 2b), 1858-1859'da 723 (BOA, EV.MH, 753/95; BOA, Evkaf Defteri, nr. 16479, vr. 2a), 1861'de 144,5 (BOA, EV.MH, 822/88; EV.MH, 882/87), 1862'de 585 (BOA, Evkaf Defteri, nr. 17745, vr. 2b), 1865'de 457 (BOA, EV.MH, 1079/76), 1866'da 57,5 (BOA, EV.MH, 1115/69), 1877'de 257,5 (VGMA, Defter nr. 3491, vr. 36), guruş bedel-i âşar ve bedel-i koyun (ağnam) varidatı bulunuyordu. Bu gelirin bir kısmı zaviyedar maaşına tahsis edilirken kalanı hazineye teslim edilmişti.

Kulacık Ali tekkesinin de 1826 sonrası faaliyetlerini sürdürdüğü tespit edilmiştir. Bir miktar vakıf emlakına da sahip olan tekkenin XIX. yüzyılın ikinci yarısında Mustafa b. Ahmed, Arif Efendi ve Ahmed Efendi isimlerinde zaviyedarları olmuştu. 1845-1870 yılları arasında bu tekkenin 3.060 guruş geliri bulunuyordu (BOA, EV.MH, 882/87; BOA, Evkaf Defteri, nr. 17745, vr. 2b; nr. 13512, vr. 4a; nr. 12348, vr. 5b; nr. 14527, vr. 2b; nr. 13902, vr. 2b; nr. 16479, vr. 2a; VGMA, Defter nr. 3117, vr. 20).

Yine Şeyh Kavak tekkesinin 1848 yılında Mehmed ve Abdullah Efendi isimlerinde iki zaviyedarı mevcut olup, bu tekke bir mezraya sahipti. Şeyh Kavak tekkesinin 1848 yılında 236 (BOA, Evkaf Defteri, nr. 14527, vr. 2a), 1850 yılında 605 guruş yıllık geliri vardı (BOA, Evkaf Defteri, nr. 13512, vr. 3b).

Günümüzde Sandıklı'da Bektaşilik ortadan tamamen kalkmıştır. Sadece sözünü ettiğimiz türbelerin bir kısmı ayakta duruyor. Bununla birlikte Sandıklı'da Bektaşilik inancı dairesinde Alevilerin mevcut olduğu görülmektedir. Sandıklı'nın 4 km doğusunda yer alan 70 haneli Selçik köyü bir Yörük (Türkmen) ve Alevi köyüdür. Buraya Danişmentli Türkmenleri XVIII. yüzyılın başında iskân edilmişlerdir (Halaçoğlu, 1997: 46-47). Bu köy Osmanlı'nın son dönemine ait kayıtlarda yer almaktadır (*Hüdâvendigâr Vilayeti Salnâmesi*, 1307: 229; Ayrıca bu köydeki cami için bkz. VGMA, Defter nr. 196, vr. 14; BOA, EV.MKT.CHT, 755/57). Köyde Selçiklilerin Sarı Dede adını verdikleri Sarı Selçuk Dede türbesi bulunmaktadır. Köylüler Selçuk Dede'ye her yıl adaklar adayıp kurbanlar kesmektedirler. Hacım Sultan Vilayetnamesi'nde bu türbenin yanında bir de aynı adı taşıyan bir tekkeden söz edilmektedir (Tschudi, 1914: 71). Ayrıca bu tekke ve türbenin Sarı Saltık'a izafeten inşa edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir (Ocak, 2002: 110). Bektaşilikte de bulunan ayin-i cemlerini yaptırmak üzere Isparta'ya bağlı Senirkent ilçesinin Uluğbey kasabasındaki Veli Baba evlatlarından Hüseyin Dede gelmektedir (Aksüt, 2011). Ayrıca Aleviler, Sandıklı şehir merkezindeki Akdere mahallesinde ikamet etmektedirler. Bununla birlikte Selçik köyü yakınlarında Sandıklı'ya bağlı Bektaş (*Hüdâvendigâr Vilayeti Salnâmesi*, 1307: 229; VGMA, Hurufat Defteri, nr. 547, vr. 40; BOA, EV.MH, 1141/86) adında bir köy mevcut olup, buranın Bektaşilikle bir irtibatı bulunmamaktadır.

Sonuç

Tarih boyunca Sandıklı'da Bektaşilik pek çok tekkeye sahip olmuştur. Hacı Bektaş Veli kültü ilk olarak bölgeye Koluacık Hacım Sultan tarafından getirilmiştir. Bununla birlikte Hacı Bektaş Veli'nin kardeşi olduğuna inanılan Mentеш Baba da Sandıklı yakınlarında medfundur. Yine Koyun Baba, Mürüvvet Baba, Şeyh Kavak (Kavaf) Dede, Kulacık Ali ve Yalıncağ Baba gibi Kalenderi dervişleri tarafından

Sandıklı'da tekkeler açılmış, bunlar XVI. yüzyılda birer Bektaşî merkezine dönüşmüştür. Bu durum arşiv belgelerine de yansımış durumdadır.

XIX. yüzyıla kadar Sandıklı'daki Bektaşî faaliyetleri önemli bir problem yaşamadan sürüp gitmişti. Ancak 1826 yılında Yeniçeri Ocağı ile birlikte merkezi hükümet tarafından Bektaşîliğin de yasaklanması bölgedeki Bektaşî faaliyetlerini sekteye uğratmıştır. Hükümet tarafından tayin edilen memurlar tarafından tek tek araştırılıp mal varlıkları ve içlerindeki dervişler denetim altına alınan tekkeler bir süre kapalı kalmışlardır. XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Bektaşîlik üzerindeki baskının azalması sonucu tekkeler tekrar açılmış ve 1925 yılında tüm tekke, zaviye ve türbelerin kapatılışına kadar faaliyetlerine devam etmişlerdir.

Sandıklı'daki Bektaşî tekke ve türbeleri 1826 yılındaki ilga olayında fazla bir zarar görmemişlerdir. Bu durumda Sandıklı tekkelerinin ehl-i sünnet dervişler tarafından iskan edilmesinin yanı sıra mal varlıkları bakımından zayıf olmaları da etkili olmuştur. Merkezi hükümet dikkatini daha çok yeni kurulan ordunun masraflarını karşılamak telaşıyla emlak bakımından zengin tekkelere yönlendirmiştir. Arşiv belgeleri göstermektedir ki 1826 sonrası Sandıklı'daki Bektaşî tekkeleri ve türbeleri bünyelerinde barındırdıkları dervişlerin ihtiyaçlarını karşılayacak, gelen ve geçene yiyecek temin edecek miktarda vakıf mallarıyla varlıklarını sürdürmüşlerdir. Böylece bölgede tasavvuf kültürünün yayılmasında, sosyal yardımlaşma ve dayanışma konusunda önemli hizmetler ifa etmişlerdir.

Sonnolar

- ¹ Hacım Sultan'a ait bir türbe bugün Uşak'a bağlı Susuz köyünde de bulunmaktadır. Keza Hacım Sultan burada da büyük bir tekke kurmuş olup burası da zamanla Bektaşîliğe bağlanmıştı. XIX. yüzyılın başlarında Hacım Sultan, artık Bektaşî büyüklerinden biri olarak görülmekteydi. Ayrıca Hacım Sultan tekkesi, türbe mahalli ve vakfiyle 1826 yılına kadar hizmet vermeyi sürdürmüştü (BOA, C.EV, 504/25481; C.EV, 659/33202), ancak bu tarihte kapatılıp mal varlığı müsadere edilmişti (BOA, MAD, 9732, s. 97).
- ² 1730 yılında bu zatların zaviyedarlık beratları yenilenmişti (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 1118, vr. 106).
- ³ 1748 ve 1758 yıllarında Şeyh Ebubekir'in Yalıncağ Baba Sultan tekkesinde şeyh olduğunu onaylayan berat yenilenmişti (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 1127, vr. 25-26).
- ⁴ 1774 yılında bu zatın şeyhlik beratı yenilenmişti (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 1158, vr. 167).
- ⁵ 1774 yılında Seyyid Ahmed görevinin başındaydı (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 1158, vr. 167).
- ⁶ Sandıklı'ya yakın yerlerden biri olan Şeyhlü'de Kıran Baba (BOA, MAD, 9774, s. 127; MAD, 9771, s. 87; MAD, 9774, s. 127), Er Baba, Umur Baba, Dülbend Baba ve Sarı Baba tekkeleri vardı (BOA, MAD, 9771, s. 88; MAD, 9772, s. 186-187).

- ⁷ Sandıklı'ya en yakın yerlerden biri olan Şuhut'ta Baba Sultan ve Kurd Baba tekkeleri vardı (BOA, MAD, 9771, s. 96-97)
- ⁸ Bir arşiv kaydında 1917 yılında Hacım Sultan tekkesi şeyhinin 100 gurusu maaş almaya devam ettiği görülmekte, ancak bu tarihte kimin şeyh olduğu belirtilmemektedir (VGMA, Defter nr. 3695, vr. 165).

Kaynakça

A. Arşiv Belgeleri

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

- BOA, AE. SAMD.III, 127/12453.
- BOA, C.EV, 208/10370; C.EV, 254/12982; C.EV, 500/25279; C.EV, 504/25481; C.EV, 659/33202; C.EV, 52/2575.
- BOA, Evkaf Defteri, nr. 12348, vr. 5a, 5b, 6a; Evkaf Defteri, nr. 13512, vr. 3b, 4a, 4b; Evkaf Defteri, nr. 13890, vr. 3b, 4a; Evkaf Defteri, nr. 13902, vr. 2b, 3a; Evkaf Defteri, nr. 14527, vr. 2a-2b, 3a, 4a; Evkaf Defteri, nr. 16479, vr. 2a; Evkaf Defteri, nr. 17745, vr. 2b.
- BOA, EV. MH, 1119/48; EV.MH, 1079/76; EV.MH, 1080/6; EV.MH, 1115/69; EV.MH, 1141/86; EV.MH, 1288/65; EV.MH, 1645/15; EV.MH, 1742/29; EV.MH, 1946/70; EV.MH, 1573/8; EV.MH, 1904/34; EV.MH, 1797/12; EV.MH, 1885/39; EV.MH, 1542/21; EV.MH, 2530/4; EV.MH, 2582/75; EV.MH, 2168/14; EV.MH, 2421/62; EV.MH, 2461/2; EV.MH, 2321/18; EV.MH, 2251/28; EV.MH, 753/230; EV.MH, 753/95; EV.MH, 822/88; EV.MH, 2335/22; EV.MH, 1080/7; EV.MH, 1415/79; EV.MH, 1337/127; EV.MH, 2355/102; EV.MH, 2379/41; EV.MH, 1080/6; EV.MH, 1288/65; EV.MH, 1415/79; EV.MH, 900/30; EV.MH, 1044/31; EV.MH, 2335/23; EV.MH, 2251/30; 1507/26; 1119/48; 882/87.
- BOA, EV.MKT, 1516/49; EV.MKT, 1517/81; EV.MKT, 1517/87; EV.MKT, 1551/50; EV.MKT, 1610/59; EV.MKT, 1874/100; EV.MKT, 195/31; EV.MKT, 2120/90; EV.MKT, 2330/70; EV.MKT, 3452/11; EV.MKT, 599/73; EV.MKT, 777/119; EV.MKT, 777/12; EV.MKT, 861/6; EV.MKT, 871/1; EV.MKT, 3225/71; EV.MKT, 2330/176; EV.MKT, 2330/178; EV.MKT, 599/55; EV.MKT, 777/108.
- BOA, EV.MKT.CHT, 121/30; 121/38; 396/88; 724/57; 755/57.
- BOA, EV.THR, 55/44.
- BOA, MAD, 9732, s.97; MAD, 9771, s.62-63, 79, 87-88, 96-97; MAD, 9772, s.186-187, 267; MAD, 9774, s.127; MAD, 9776, s.25, 51; MAD, 8248, s.6, 12.
- BOA, MVL, 709/5; MVL, 747/29.

2. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

- VGMA, Defter nr. 196, s. 14; Defter nr. 3447, s. 27; Defter nr. 3491, s. 36, 117; Defter nr. 460, s. 374; Defter nr. 878, s. 570; Defter nr. 3695, vr. 165; VGMA, Defter nr. 3502, vr. 4, 70, 76, 88, 96, 106, 114, 128, 133, 156; Defter nr. 3117, vr. 19-20.

VGMA, Hurufat Defteri, nr. 544, vr. 51; Hurufat Defteri, nr. 545, vr. 60-61; Hurufat Defteri, nr. 546, vr. 51; Hurufat Defteri, nr. 547, vr. 40; Hurufat Defteri, nr. 548, vr. 109; Hurufat Defteri, nr. 1118, vr. 106; Hurufat Defteri, nr. 1127, vr. 27; Hurufat Defteri, nr. 1129, vr. 58; Hurufat Defteri, nr. 1130, vr. 1-2; Hurufat Defteri, nr. 1140, vr. 189; Hurufat Defteri, nr. 1158, vr. 167; Hurufat Defteri, nr. 1081, vr. 76-78; Hurufat Defteri, nr. 1118, vr. 105-106; Hurufat Defteri, nr. 1124, vr. 8; nr. 1127, vr. 25-27; nr. 1158, vr. 167.

3. Milli Kütüphane

Karahisar-ı Sahip Şer'îye Sicili, nr. 568 (Hicrî 1260-1265), s.35.

Hüdâvendigâr Vilayeti Salnâmesi, Hüdâvendigâr 1307.

Salnâme-i Hüdâvendigâr, Hüdâvendigâr 1302.

B. Kaynak Eserler ve Araştırmalar

AKSÛT, A. (2011). "Afyonkarahisar ve İki Alevi Köyü". www.turkmensitesi.com/378.html. Erişim tarihi 15.09.2011.

Aşıkpaşazâde Tarihi. (1332). Tarih-i Osmanî Encümeni Neşri. İstanbul.

BARKAN, Ö. L. (2002). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kolonizatör Türk Dervişleri". *Türkler*. IX: 133-153.

Burhan Abdal (1914). *Velâyetnâme-i Hacım Sultan* (Das Vilâyetnâme des Hadschim Sultan). yay. Rudolf Tschudi. Berlin.

Gelibolulu Mustafa Ali (1997). *Kitâbü't-Târih-i Kühü'l-Ahbar*. I. haz. Ahmet Uğur vd. Kayseri.

GÜNDÜZ, T. (2010). "Hacı Bektaş Veli'nin Yol Arkadaşı Kolu Açık Hacım Sultan ve Velayetnâmesi". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 55: 71-95.

HALAÇOĞLU, Y. (1997). XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi. Ankara.

Hünkâr Hacı Bektaş Veli Velâyetnâmesi (2010). haz. Hamiye Duran-Dursun Gümüšoğlu. Ankara.

KARAKUŞ, A. O. (2011). Sandıklı Türbeleri ve Türbelerle İlgili Halk İnançları. I. Sandıklı.

KÖPRÜLÜ, M. F. (1997). "Bektaş, Hacı Bektaş Veli". *İslam Ansiklopedisi*. II: 461- 464.

KÜPELİ, Özer (2010). "XVI. Yüzyılda Sandıklı Kasabası". *Tarih İncelemeleri Dergisi*. XV (2): 503-526.

NOYAN, B. (2002). *Bütün Yönleriyle Bektâşilik ve Alevilik*. V. Ankara.

OCAK, A. Y. (1992a). "Balım Sultan". *DİA*. V: 17-18.

OCAK, A. Y. (1992b). "Bektâşilik". *DİA*. V: 373-375.

OCAK, A. Y. (1996). "Hacı Bektaş Veli". *DİA*. XIV: 455-458.

OCAK, A. Y. (2002). *Sarı Saltık: Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Destanı Öncüsü* (XIII. yüzyıl). Ankara.

ÖZER, M., HÜSREVOĞLU, H. ve ÖZSEKİ, A. (2010). *Belgelerle Sandıklı ve Yunus Emre*.

İstanbul.

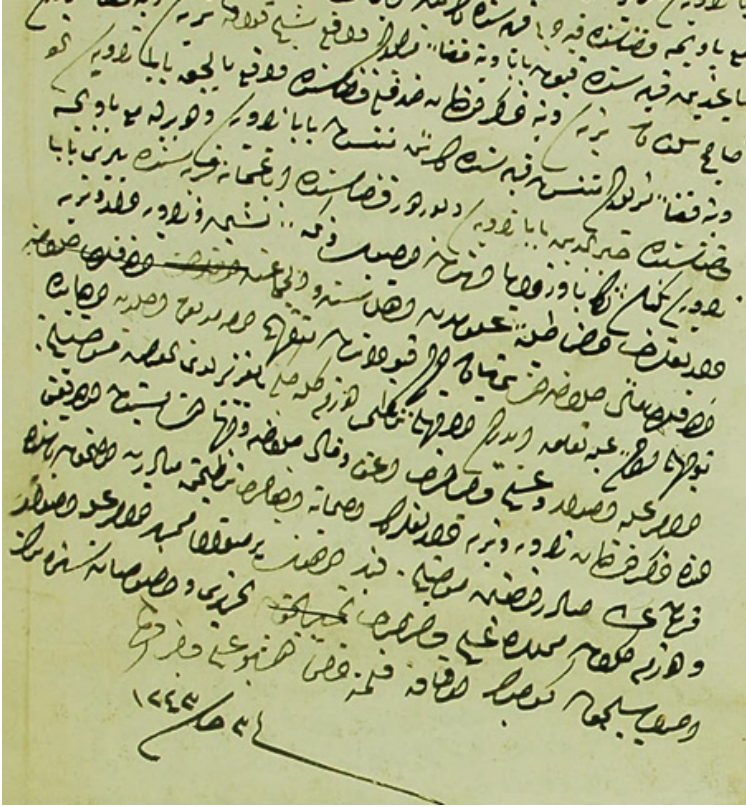
ŞAHİN, H. (2002). "Koyun Baba". DİA. XXVI: 229-230.

ŞAHİN, N. (1998). 568 Numaralı Karahisâr-ı Sahib Şer'iyye Siciline Göre Afyon (H. 1260/1265 M. 1844/1849). Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

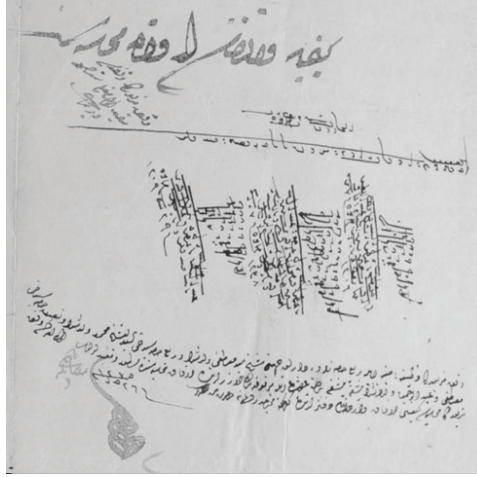
EKLER

A. Arşiv Belgeleri

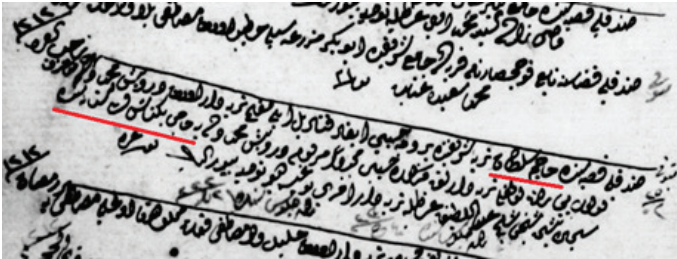
Belge 1. Sandıklı'daki Bektaşî Tekkelerinin 1827 Yılında Kapatılması
(MAD, 9772, s. 187)

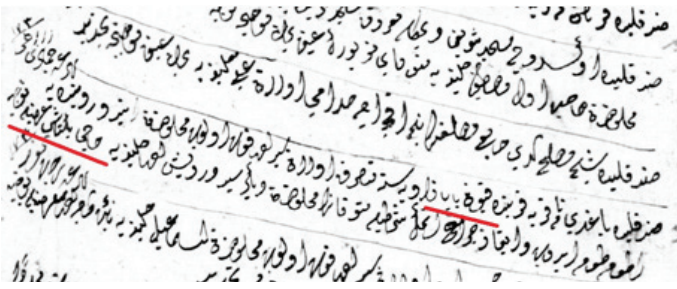
Belge 2. Mürüvvet Baba Tekkesine Hacı Bektaş Veli Tekkesi Şeyhi Abdüllatif Efendi'nin arzıyla postnişin tayin edilmesi (BOA, EV. MH, 753/95)

Belge 3. Hacım Sultan Türbesine Hacı Bektaş Veli Tekkesi Seccadenişini Şeyh Abdüllatif arzıyla türbedar tayini (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 544, vr. 51)

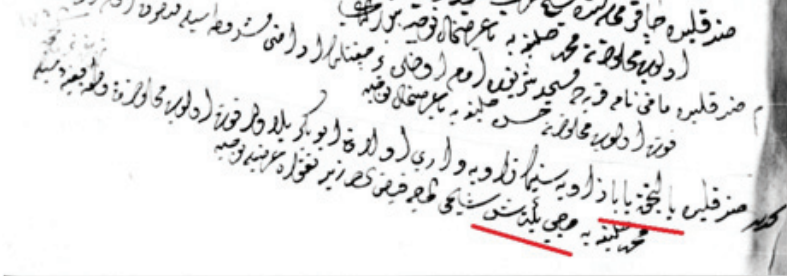

Belge 4. Koyun Baba Tekkesine Hacı Bektaş Veli Tekkesi Şeyhinin Arzıyla Derviş Ahmed'in şeyh tayin edilmesi (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 1127, vr. 27)

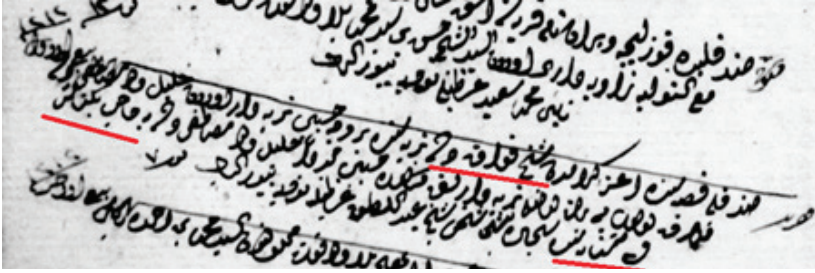

Belge 5. Yalıncağ Baba Tekkesine Hacı Bektaş Veli Tekkesi Şeyhi Hacı Feyzullah'ın arzıyla zaviyedat tayini (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 1127, vr. 27)

Belge 6. Şeyh Kavak Dede Türbesine Hacı Bektaş Veli Tekkesi Seccadenişini Şeyh Abdüllatif arzıyla türbedar tayini (VGMA, Hurufat Defteri, nr. 544, vr. 51)

B. Resimler

Resim 1. Sandıklı'da Hacı Sultan Türbesi

Resim 2. Sandıklı Mentеш Köyü'nde Mentеш Baba Türbesi

